

**The Kosovo Serb Community:
Old Problems, New Opportunities?
Recommendations for the New Government and Srpska Lista**

**Zajednica kosovskih Srba:
Stari problemi, nove mogućnosti?
Preporuke za novu vladu i Srpsku listu**

**Komuniteti Serb i Kosovës:
Probleme të vjetra, mundësi të reja?
Rekomandime për Qeverinë e Re dhe Listën Serbe**

Supported by:

Contents

<i>Introduction</i>	2
<i>Don't Dismiss the Association of Serb-Majority Municipalities</i>	3
<i>Ensure Equal Access to Economic Relief</i>	3
<i>Ease Administrative Barriers</i>	4
<i>Launch an Internal Dialogue Process</i>	5
<i>Make Kosovo Truly Bilingual</i>	5
<i>Facilitate the Return's Process</i>	6
<i>Foster a Sense of Security</i>	8
<i>Look into the Minority Quota</i>	9
<i>Protect Freedom of Movement</i>	9

Sadržaj

<i>Uvod</i>	14
<i>Ne odbacujte Zajednicu opština sa srpskom većinom</i>	15
<i>Osigurati jednak pristup ekonomskoj pomoći</i>	16
<i>Ublažiti administrativne barijere</i>	16
<i>Pokrenuti proces unutrašnjeg dijaloga</i>	17
<i>Neka Kosovo bude zaista dvojezično</i>	17
<i>Olakšati proces povratka</i>	18
<i>Negovati osećaj sigurnosti</i>	20
<i>Analiza manjinskih kvota</i>	21
<i>Zaštita slobode kretanja</i>	21
<i>Dati prioritet javnom zdravstvu</i>	22

Përmbajtjen

<i>Hyrje</i>	26
<i>Mos e hidhni poshtë Asociacionin e Komunave me Shumicë Serbe</i>	27
<i>Të sigurohet qasje e barabartë në ndihmë ekonomike</i>	28
<i>Lehtësim i pengesave administrative</i>	28
<i>Lansimi i procesit të dialogut të brendshëm</i>	29
<i>Bëjeni Kosovën vërtet dygjuhëshe</i>	30
<i>Lehtësimi procesit të kthimit</i>	31
<i>Nxitja e ndjenjës së sigurisë</i>	32
<i>Vlerësimi i kuotës së minoritete</i>	33
<i>Mbrojtja e lirisë së lëvizjes</i>	33
<i>Prioritizimi i shëndetit publik</i>	34

The Kosovo Serb Community: Old Problems, New Opportunities? Recommendations for the New Government and Srpska Lista

Introduction

The election of a new government can be a source of apprehension for many, as voters wait to see if, when, and in what manner, campaign promises will be translated into actual policy and to what extent those policies will reflect the actual needs of citizens. This is perhaps particularly true when it comes to members of non-majority communities, who often find themselves in an especially weak socio-economic and political position.

Albin Kurti and his Vetëvendosje party won a convincing victory in the elections held on the 14th of February, 2021 with slightly over 50% of the popular vote, a feat not yet achieved by any single political actor in Kosovo. Heralded by many as a new chapter in Kosovo's political history, Kurti has promised a government that is more transparent and responsive, as well as a greater level of investment in social programs and economic development. Aside from this, he has also indicated that he aims to completely revamp the Kosovo-Serbia dialogue process, and to adapt a new approach to the relationship between the central government and the Kosovo Serb community. While Kurti and Vetëvendosje did not make inter-ethnic relations a cornerstone of their campaign, Kurti had made overtures to the Kosovo Serb community in previous election cycles, when he proposed 'direct dialogue' without Belgrade acting as a go-between. In this sense, Kurti's willingness to engage with Kosovo Serbs can be seen as an opportunity, albeit one somewhat laden with risk as he has also previously expressed opinions that would indicate weariness of the scope of rights given to Serbs within Kosovo's legal and constitutional frameworks.

As the new government comes together an opportunity arises for the launching of new efforts at internal dialogue and for re-examining the nature of the relationship between Serbs and central-level governing institutions and authorities. This is not a question of mere integration, but of creating a political climate that is responsive to community needs and respecting legally-guaranteed rights, be it at the local or at the central level. This paper will present a set of recommendations that aim to achieve just that, and to lay the groundwork or perhaps a foundation on which future dialogue efforts can be built. These recommendations were formulated to be practical in character and provide viable solutions for problems currently facing the Kosovo Serb community. It is suggested that the new administration take them into due consideration, and see them not as criticism but rather as a constructive attempt to comprehensively address the many institutional and socio-economic challenges that currently affect Serbs in Kosovo.

Don't Dismiss the Association of Serb-Majority Municipalities...

According to the provisions of the Brussels Agreement, the Kosovo government is obligated to facilitate the formation of an Association of Serb-Majority Municipalities (footnote). While this has proved to be a point of contention, both because of its alleged implications for Kosovo sovereignty as well as an ongoing debate over its final form and ranges of powers/authority, the fact of the matter is the A/CSM has a great amount of potential to mollify many concerns held by members of non-majority communities regarding the protection of their legal and constitutional rights in Kosovo and to better ensure their long-term wellbeing. Furthermore, the A/CSM should be seen as a means of consolidating law and order rather than something that poses a threat to Kosovo's internal integrity.

1

First and foremost, the A/CSM is an excellent opportunity to open new channels of dialogue and communication not only between central-level authorities and Kosovo Serb communities, but also a way to include more isolated and vulnerable sections of the population, such as returnees and those living in western Kosovo. The Kosovo government ***should begin a process of consultations regarding the formation of the A/CSM***, that involve political actors, grassroots activists and non-governmental organizations from the Serb community.

2

Apart from the already existing ten Serb-majority municipalities, the Government could consider the formation of a new municipality, which would considerably increase the institutional protection of the rights of Kosovo Serbs. In that regard, a potential establishment of Plemetina-Priluzhje (Plemetini-Pre-luzhë) Municipality would consolidate Serb communities living in and around the municipalities of Vushtrri/Vučitrn and Obiliq/Obilić. The newly-formed municipality would also include the villages of Grace/Gracë, Babin Most/Babimoci and Crkvena Vodica/Caravodicë.

3

The government should make efforts to better articulate the A/CSM to the Albanian majority, which could serve to assuage fears and concerns that it would pose a threat to territorial integrity. This could take place in the form of a public information campaign.

Ensure Equal Access to Economic Relief

The provision of social and other public services (welfare, healthcare, education, etc.) in areas inhabited by Serb community was faced by many challenges and was mostly handled by institutions that operate under the legal and financial frameworks of the Republic of Serbia. The pandemic generated a situation that strained service providers

and created conditions in which those who were already vulnerable were left exposed to a worsening of their socio-economic status. As a consequence, the local dynamics were changed to the extent that, for the first time, Kosovo Serbs sought economic or social assistance from the Kosovo government in numbers not previously seen when

a package of 15 relief measures ('Measure 15') was announced by the first Kurti government. Many members of the Kosovo Serb and other non-majority communities faced difficulties in accessing and receiving this aid, mainly due to a lack of sufficient information in their languages. The government should work to ease access to social services and economic relief measures within the Kosovo Serb community, something that can address short-term economic hardship(s) and as well as open doors to greater and more widespread use of the welfare system and protection mechanisms by members of vulnerable groups within the community.

The Kosovo government should work with local government institutions and with non-government organizations to examine the situation more closely, identify gaps in the provision of social services to and in non-majority communities and work to address them in a comprehensive manner.

The Kosovo government should ensure that any planned expansion of social benefits and programmes aimed at employment and/or economic empowerment include the Kosovo Serb and other non-majority communities.

Ensure that vulnerable groups, such as returnee communities and more isolated settlements in the west of Kosovo, are covered and included in social service provision, receive equal access to social benefits and are well-informed of any new government economic relief or other similar programs in their mother tongue.

Ease Administrative Barriers

Kosovo Serbs have reported numerous problems in accessing personal identity and other forms of documents from the Kosovo system. This issue is particularly pronounced among more vulnerable communities, such as returnees and those living in more isolated and underserved areas (footnote.) While steps have been taken to assuage this, including the issuing of administrative instructions by the Interior Ministry, many members of the Serb community still find themselves in a position where they are unable to apply for and receive identity cards (footnote), marriage certificates, birth certificates and other similar documents. This has placed a large number of residents in a legal gray area, something that negatively affects their freedom of movement, employment prospects and other aspects of their day-to-day lives.

It furthermore presents challenges to central-level governing institutions, as having large numbers of residents without proper documentation is something that should worry any government. Finally, numerous reports have been received of Kosovo Serb and other non-majority (such as Bosniaks) residents of Kosovo receiving identity cards and passports with incorrectly-spelled names and/or places of residence/birth (footnote), something that constitutes a clear violation of the *Law on the Use of Languages*:

The Kosovo government needs to make a clear and public commitment to working with the Kosovo Serb and other non-majority communities to address these problems in a holistic and comprehensive manner.

This should involve consultations with civil society organizations; legal aid organizations as well as the Ombudsperson's Institution. They should provide:

a) A road-map for ensuring that all of those affected by these problems will receive personal and/or other documentation;

 The Kosovo government, in consultation with non-governmental organizations and bodies such as the Ombudspersons Institution, take concrete steps to clarify and simplify procedures, including making permanent administrative instructions that allow for relevant institutions to accept documents issued by Serbia-run 'parallel' institutions as proof of birth and/or continuous resident in Kosovo.

 The Kosovo government should launch public campaigns geared at the general population that would inform the specificity of bureaucratic procedures and which documents are accepted.

Launch an Internal Dialogue Process

The needs, views and interests of local communities are often brushed aside in high-level political discussions, creating a feeling that they have been left by the wayside. This is particularly true for Kosovo Serb communities outside of the four northern municipalities, who are often not included in financial/funding opportunities and civil society initiatives and who generally suffer a range of disadvantages due to geographic location. An internal dialogue would pave the way for the more equal treatment of communities across Kosovo by giving them the opportunity to air grievances and to seek institutional support for addressing the issues they face.

 Prime Minister Kurti should make good on his initial intention to launch direct dialogue with Kosovo Serbs, something that can be achieved by engaging closely with Kosovo-Serb civil society organizations in a structured manner, in the form of formal consultations and open forums.

 Local authorities should consider initiating formal or informal roundtables that would include representatives of various communities, the aim of which would be to overcome issues burdening local communities, that are otherwise ignored by relevant institutions.

Make Kosovo Truly Bilingual

The question of language rights has been one that has consistently vexed Kosovo's institutions, which either lack the resources or the political will to fully implement and respect the provisions set out in the *Law on the Use of Languages*. While the COVID-19 pandemic certainly exacerbated a pre-existing lack of bilingual capacities, as was demonstrated by inconsistencies in the provision of Serbian-language translations of government instructions, orders and other communiques, the problem is a systematic one that existed long before March 2020. The fact that accessing information and services in Serbian can often prove to be difficult puts Kosovo Serbs at distinct disadvantage that hinders their ability to participate in institutional and political life. This is a problem both for Kosovo Serbs, as well as for Kosovo's legal and political system as a whole because it has created a situation that creates additional administrative hurdles and barriers for members of that community.

Finally, the linguistic distance between the Albanian and Serb communities is steadily growing, with younger members of both only very rarely knowing the other language. This will create an increasingly onerous burden for institutions, and make the recruitment of competent translators and interpreters even more difficult and will serve to deepen the ethnic divide.

1 The Kosovo government should make efforts to foster bilingualism, not only through the implementation of the Law on the Use of Languages but also through education (language learning) and the establishment of new programs aimed at training a new generation of competent translators and interpreters (e.g. via establishment of the Department of Balkanology at the Faculty of Philology in Pristina).

2 The government should work to identify, in a comprehensive manner, the weakest areas in terms of the implementation of bi-lingua legislation.

3 The government should strengthen their cooperation and outreach to Serbian-language media in Kosovo by providing translation/interpretation during press conferences and ensure that communication and press releases are readily and immediately available in the Serbian language.

Facilitate the Return's Process

During the last year only 273 individuals have returned to Kosovo as part of the returnee process. The decreasing number of members of non-majority communities who have returned to Kosovo in the last several years shows that there is a serious lack of interest on part of the central level institutions to effectively facilitate the returns process. Although the current pandemic has significantly contributed to the declining number of returns throughout 2020, there are several key factors that have discouraged refugees from deciding to move back to their native settlements:

- ▶ insecure and unwelcoming environment, especially in western part of Kosovo,
- ▶ absence of institutional support in returns process,

- ▶ lack of economic and social potential for returnees,
- ▶ usurped property (local judiciary does not effectively respond to the needs of returnees).

It should be noted here that the Ministry of Communities and Return has put substantial efforts into providing aid and assisting refugees in the return process, which, to a certain degree, has contributed to the overall returns process. Nonetheless, the fact that there hasn't been a wider institutional and political support by other central level institutions for the returns process, proves that the overall process has been severely jeopardized.

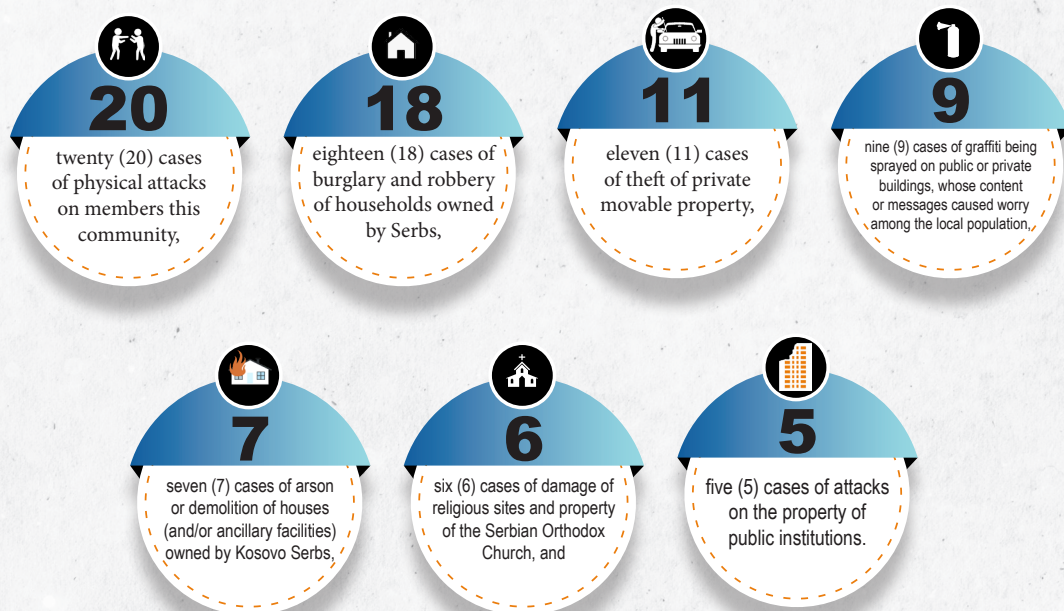
In order to address the above mentioned issues, the Government should consider:

- 1 Officially support the returns process and make concrete steps both by raising awareness among the citizenry about the importance of the process and recommending local level institutions to be more proactive in supporting returnees;
- 2 Improving the overall security in areas with significant number of returnees (mainly western Kosovo);
- 3 Supporting judicial institutions and local offices for communities by offering additional staff (such as translators and lawyers) and logistical assistance on the municipal level;
- 4 The government should take steps to ease the claims process on properties that has been usurped or occupied illegally;
- 5 Cooperating more with international missions present in Kosovo, which directly support the returnees process.

Foster a Sense of Security

With the start of the pandemic and introduction of restrictions to movement within Kosovo, the incidents targeting members of Kosovo Serb community consequently intensified. According to an in-depth research and monitoring activities carried out by NGO AKTIV during 2020, a total of 76 incidents took place in Kosovo Serb majority municipalities (south of Ibar river) and areas inhabited by significant percentage of members of this community (enclaves outside of the Serb-majority municipalities). These incidents varied significantly in nature, scope and geographical area, but can be divided into following general categories:

These acts were committed in nineteen (19) municipalities throughout Kosovo. What is important to point out is that the above listed incidents are presented without prejudice to their nature, i.e. the motive of the perpetrators. The fact that the incidents took place in areas inhabited by members of the Kosovo Serb community does not characterize them as motivated by ethnic or religious intolerance. Also, it is important to point out that the number of incidents is not final, and that it does not include cases of verbal harassment (which are often not reported to the relevant authorities, thus making it challenging to map them).

The common denominators of incidents registered by the NGO AKTIV throughout 2020 are the absence of public condemnation on the part of officials of central level institutions, the inability of judicial and law enforcement institutions to react in a timely manner, find and prosecute perpetrators and an insignificant number of resolved cases. Moreover, there was an overriding lack of interest and absence of reporting on incidents on the side of the media (both public and private), which publish their content in the Albanian language.

Taking this into consideration, the Government should, in the future, consider:

- ▶ Officially reacting and condemning the incidents and informing the wider public on the sense of insecurity present among the Kosovo Serb population (The only institution that drew the public's attention to frequent incidents in a timely and adequate manner, but also condemned them, was the Ministry of Communities and Returns);
- ▶ Investigating the violation of a number of laws and procedures that ensure individual security and inviolability of private property;
- ▶ Looking into the efficiency and results of the investigations undertaken in relation to the above-mentioned incidents.
- ▶ Assigning a specific prosecutor to deal with incidents that take place in rural, vulnerable and isolated communities that could streamline investigations and contribute to both a sense of security and a feeling that institutions are responsive to local needs.

Look into the Minority Quota

Kosovo Law on Civil Service explicitly states that 10% of those employed in central level institutions should be members of non-majority communities. Due to the lack of comprehensive research done in the last decade, it is yet unknown to what extent this is actually followed and respected in practice. Anecdotal evidence suggests that it is not, therefore, the newly formed Government should consider:

- 1 ▶ Initiating a mapping of the current employment of members of non-majority communities within central level institutions;
- 2 ▶ Presenting results of the mapping to wider public;
- 3 ▶ Proposing a set of recommendations geared at increasing employment of members of Kosovo Serb and other non-majority communities, as stated by the Law.

Protect Freedom of Movement

Although many of the issues related to freedom of movement in Kosovo Serb communities have been resolved (especially after the introduction of technical agreements signed in Brussels), there are still a number of obstacles faced by this community. The question of the validity of Serbian passports (issued by the *Office for Kosovo and Metohija*) for international travel to and from Kosovo remains largely unresolved, with no initiatives undertaken by central level institutions to, at least, address this issue. Holders of these passports find that their freedom of movement and indeed access to Schengen visas is often restricted.

On the other hand, the new procedure issued by the Interior Ministry that oblige owners of vehicles that use *KS* registration to, upon their expiration, exchange them with *RKS* registration. Not only Kosovo Serbs, but also Kosovo Albanians and other communities have already

seen their movement between Kosovo and Serbia compromised (mainly due to the inability to leave Kosovo with the temporary *probation license plates*). What is more is that, this decision has been introduced without the direct consultation with the wider public or professionals, thereby leaving owners of *KS* registration plates in a dead end.

In order to address these issues, the Government should take into consideration the following recommendations:

- The Ministry of Interior Affairs of Kosovo should rescind the decision on exchanging registration plates until the end of the period of validity of the Agreement from Brussels (14th of September 2021);
- Central level institutions should work with local institutions in Serb-majority municipalities, international stakeholders and Belgrade to reach an ad hoc solution to the issue of passports issued by the Coordination Administration. In that regard, the Interior Ministry should clarify (and/or legislate) their positions and practices in order to end the legal limbo that many Kosovo Serbs find themselves in.

SRB

Zajednica kosovskih Srba: Stari problemi, nove mogućnosti? Preporuke za novu vladu i Srpsku listu

Uvod

Izbor nove vlade može biti izvor zabrinutosti za mnoge, jer glasači čekaju da vide hoće li se, kada i na koji način, predizborna obećanja pretočiti u stvarnu politiku i u kojoj meri će te politike odražavati stvarne potrebe građana. Ovo je možda posebno tačno kada su u pitanju pripadnici nevećinskih zajednica, koji se često nalaze u posebno slabom socijalno-ekonomskom i političkom položaju.

Alibin Kurti i njegova stranka Samoopredeljenje (Vetëvendosje) izvojevali su ubedljivu pobjedu na izborima održanim 14. februara 2021. sa nešto više od 50% glasova, što još uvek nije postigao nijedan politički akter na Kosovu. Mnogi to najavljuju kao novo poglavlje u kosovskoj političkoj istoriji, a Kurti je obećao vladu koja će biti transparentnija i odgovornija, kao i veći nivo ulaganja u socijalne programe i ekonomski razvoj. Pored ovoga, on je takođe nagovestio da želi u potpunosti da rekonstruiše proces dijaloga između Kosova i Srbije i da prilagodi novi pristup odnosu između centralne vlade i zajednice kosovskih Srba. Iako Kurti i Samoopredeljenje nisu međuetničke odnose postavili kao prioritet svoje kampanje, Kurti je u prethodnim izbornim ciklusima prilazio zajednici kosovskih Srba, kada je predložio „direktni dijalog“, bez Beograda kao posrednika. U tom smislu, Kurtijeva spremnost da stupi u kontakt sa kosovskim Srbima može se videti kao prilika, iako donekle opterećena rizikom, jer je takođe ranije iznosio mišljenja koja bi ukazivala na njegove rezerve prema obimu prava koja su data Srbima u kosovskom zakonskom i ustavnom okviru.

Formiranjem nove vlade, otvara se prilika za pokretanje novih napora u unutrašnjem dijalogu i za preispitivanje prirode odnosa između Srba i institucija i vlasti na centralnom nivou. To nije pitanje puke integracije, već stvaranja političke klime koja odgovara potrebama zajednice i uz poštovanje zakonski zagarantovanih prava, bilo na lokalnom ili na centralnom nivou. Ovaj rad će predstaviti niz preporuka kojima je cilj postići upravo to i da pripremi teren ili možda postavi temelje na kojima se mogu graditi budući napori za dijalog. Ove preporuke su formulisane tako da imaju praktičan karakter i pružaju održiva rešenja za probleme sa kojima se trenutno suočava zajednica kosovskih Srba. Predlaže se da ih nova administracija uzme u obzir i vidi ih ne kao kritiku već kao konstruktivan pokušaj sveobuhvatnog adresiranja mnogih institucionalnih i socijalno-ekonomskih izazova koji trenutno pogađaju Srbe na Kosovu.

Ne odbacujte Zajednicu opština sa srpskom većinom ...

Prema odredbama Briselskog sporazuma, vlada Kosova je dužna da omogući formiranje Zajednice opština sa srpskom većinom. Iako se ovo pokazalo kao sporna tačka, kako zbog navodnih implikacija po suverenitet Kosova, tako i zbog trajne rasprave o njegovom konačnom obliku i opsegu ovlašćenja, činjenica je da ZSO ima veliki potencijal za ublažavanje mnogih zabrinutosti pripadnika nevećinskih zajednica u vezi sa zaštitom njihovih zakonskih i ustavnih prava na Kosovu i za bolje osiguravanje njihovog dugoročnog blagostanja. Štaviše, ZSO treba posmatrati kao sredstvo za konsolidaciju zakona i reda, a ne kao nešto što predstavlja pretnju unutrašnjem integritetu Kosova.

Prvo i najvažnije, ZSO je izvrsna prilika za otvaranje novih kanala dijaloga i komunikacije ne samo između vlasti na centralnom nivou i zajednica kosovskih Srba, već je i način za uključivanje izolovanijih i ranjivijih delova stanovništva, poput povratnika i onih koji žive na zapadu Kosova. Vlada Kosova treba da započne proces konsultacija u vezi sa formiranjem ZSO, koji će uključiti političke aktere, lokalne aktiviste i

Pored već postojećih deset opština sa srpskom većinom, Vlada bi mogla da razmotri i formiranje nove opštine, što bi znatno povećalo institucionalnu zaštitu prava kosovskih Srba. U tom pogledu, potencijalno osnivanje opštine Plemetina-Priluzje objedinilo bi srpske zajednice koje žive u i oko opština Vučitrn i Obilić. Novoformirana opština bi takođe obuhvatala i sela Grace, Babin Most i Crkvenu Vodicu.

Vlada bi trebalo da uloži napore da bolje približi ideju Z pretnju teritorijalnom integritetu. Ovo bi trebalo da podrazumeva odmak od retorike koja se čula kada je premijer Kurti tokom debate sa Vetonom Suroijem komentarisao da bi ZSO bila „monoetnička“, što ne bi bio slučaj, posebno uzimajući u obzir prisustvo kosovskih Albanaca, bošnjačke i RAE zajednice u dotičnim opštinama. Najbolji primer takvog argumenta mogao bi se naći u takozvanom „argumentu Srpske“, koji je zapravo oblik „dog-whistle politike“; upotreba kodiranog jezika koja nije potkrepljena racionalnim argumentima, već emotivnim pozivima na neutemeljenim nacionalističkim narativima. Politički akteri bi zato trebalo da preduzmu korake da predstave ZSO široj javnosti u pozitivnijem svetlu, kao nešto što bi moglo koristiti svim zajednicama na Kosovu. To bi se moglo odvijati u obliku kampanje javnog informisanja.

Osigurati jednak pristup ekonomskoj pomoći

Pružanje socijalnih i drugih javnih usluga (socijalna zaštita, zdravstvo, obrazovanje, itd) u oblastima naseljenim srpskom zajednicom suočeno je sa mnogim izazovima i njime su se uglavnom bavile institucije koje deluju pod pravnim i finansijskim okvirom Republike Srbije. Pandemija je stvorila situaciju koja je dodatno napregla pružaoce usluga i stvorila uslove u kojima su oni koji su već bili ugroženi ostali izloženi pogoršanju svog socijalno-ekonomskog statusa. Shodno tome, lokalna dinamika je promenjena do te mere da su prvi put kosovski Srbi tražili ekonomsku ili socijalnu od vlade Kosova u brojevima

koji ranije nisu viđeni kada je paket od 15 mera pomoći („Mera 15“) najavljen od strane prve vlade Kurtija. Mnogi pripadnici zajednice kosovskih Srba i drugih nevećinskih zajednica suočili su se sa poteškoćama u pristupu i primanju ove pomoći, uglavnom zbog nedostatka dovoljno informacija na njihovim jezicima. Vlada bi trebalo da radi na olakšavanju pristupa socijalnim uslugama i merama ekonomske pomoći u zajednici kosovskih Srba, nečemu što može rešiti kratkoročne ekonomske poteškoće, kao i na otvaranju vrata za veću i širu upotrebu sistema socijalne zaštite i mehanizma zaštite članova ranjivih grupa u zajednici.

1 Vlada Kosova bi trebalo da saraduje sa institucijama lokalne uprave i sa nevladinim organizacijama kako bi bliže ispitala situaciju, identifikovala praznine u pružanju socijalnih usluga prema i u nevećinskim zajednicama i radila na njihovom sveobuhvatnom rešavanju.

2 Vlada Kosova treba da osigura da svako planirano proširenje socijalnih davanja i programa usmerenih na zapošljavanje i/ili osnaživanje uključuje kosovske Srbe i druge nevećinske zajednice.

3 Da obezbedi da ranjive grupe, kao što su povratničke zajednice i izolovanija naselja na zapadu Kosova, budu obuhvaćene i uključene u pružanje socijalnih usluga, da imaju jednak pristup socijalnim davanjima i da su dobro informisane o svim novim vladinim ekonomskim olakšicama ili drugim sličnim programima na njihovom maternjem jeziku.

Ublažiti administrativne barijere

Kosovski Srbi prijavili su brojne probleme u pristupanju ličnim identifikacionim i drugim oblicima dokumenata iz kosovskog sistema. Ovo pitanje je posebno izraženo među ranjivijim zajednicama, poput povratnika i onih koji žive u izolovanim područjima i područjima sa manje pristupa tim uslugama. Iako su preduzeti koraci da se to ublaži, uključujući izdavanje administrativnih uputstava od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, mnogi pripadnici srpske zajednice,

posebno povratnici, još uvek se nalaze u položaju da imaju poteškoće u dobijanju različitih oblika ličnih dokumenata. To je mnoge stanovnike stavilo u legalnu sivu zonu, nešto što negativno utiče na njihovu slobodu kretanja, izgleda za zapošljavanje i druge aspekte njihovog svakodnevnog života. Pored toga, ovo predstavlja izazov za institucije na centralnom nivou, jer je veliki broj stanovnika bez odgovarajuće dokumentacije, što je nešto što bi

trebalo da brine svaku vladu. Konačno, primljeni su brojni izveštaji o kosovskim Srbima i drugim nevećinskim (poput Bošnjaka) stanovnicima Kosova koji su dobili lične karte i pasoše sa netačno napisanim imenima i/ili mestima prebivališta/rođenja, što predstavlja očigledno kršenje *Zakona o upotrebi jezika*:

1 Vlada Kosova treba da se jasno i javno posveti radu sa kosovskim Srbima i drugim nevećinskim zajednicama na rešavanju ovih problema na holistički i sveobuhvatan način. To bi trebalo da uključuje konsultacije sa organizacijama civilnog društva, organizacijama za pravnu pomoć, kao i sa Institucijom ombudsmana. Oni treba da obezbede:

a) Plan za osiguravanje da će svi pogođeni ovim problemima dobiti ličnu i/ili drugu dokumentaciju.

2 Vlada Kosova, uz konsultacije sa nevladinim organizacijama i telima poput Institucije ombudsmana, treba da preduzme konkretne korake za razjašnjenje i pojednostavljivanje procedura, uključujući donošenje trajnih administrativnih uputstava koja omogućavaju relevantnim institucijama da prihvate dokumente izdate od strane „paralelnih“ institucija kojima upravlja Srbija, kao dokaz o rođenju i/ili stalnom prebivalištu na Kosovu.

3 Vlada Kosova treba da pokrene javne kampanje namenjene opštoj populaciji koje bi informisale o njihovim pravima u okviru sistema, o pojedinostima birokratskih procedura i o tome koji su dokumenti prihvaćeni.

Pokrenuti proces unutrašnjeg dijaloga

Potrebe, stavovi i interesi lokalnih zajednica često se zanemaruju u političkim raspravama na visokom nivou, stvarajući osećaj da su one ostavljene kraj puta. Ovo se posebno odnosi na zajednice kosovskih Srba izvan četiri severne opštine, koje često nisu uključene u mogućnosti finansiranja i inicijative civilnog društva, a koje generalno trpe niz nedostataka zbog geografskog položaja. Unutrašnji dijalog otvorio bi put za ravnopravniji tretman zajednica širom Kosova, pružajući im mogućnost da podnesu pritužbe i da potraže institucionalnu podršku za rešavanje problema sa kojima se suočavaju.

1 Trebalo bi uložiti više napora u pokretanje direktnih napora ka dijalogu između lokalnih zajednica na mikro nivou koji bi trebalo da se tiču pitanja lokalnog karaktera. Glavni cilj takvog napora trebalo bi biti usmeren na procese izgradnje mira i pomirenja. Ovakve inicijative mogu i treba da budu podržane od strane lokalnih i centralnih vlasti.

2 Lokalne vlasti bi trebalo da razmotre pokretanje formalnih ili neformalnih okruglih stolova koji bi uključivali predstavnike različitih zajednica, čiji bi cilj bio prevazići probleme koji opterećuju lokalne zajednice, a koje relevantne institucije inače ignorišu.

Neka Kosovo bude zaista dvojezično

Pitanje jezičkih prava bilo je ono koje je česti na teretu kosovskim institucijama, kojima ili nedostaju resursi ili politička volja da u potpunosti primene i poštuju odredbe navedene u Zakonu o upotrebi jezika. Iako je pandemija COVID-19 sigurno pogoršala već postojeći nedostatak dvojezičnih kapaciteta, što su pokazale nedoslednosti u pružanju prevoda

vladinih uputstava, naredbi i drugih saopštenja na srpski jezik, sam problem je sistematski i postojao je davno pre marta 2020. Činjenica da pristup informacijama i uslugama na srpskom jeziku često može da bude težak stavlja kosovske Srbe u izrazito nepovoljan položaj koji ometa njihovu sposobnost da učestvuju u institucionalnom i političkom životu. Ovo je problem kako za kosovske Srbe, tako i za kosovski pravni i politički sistem, jer je stvorio situaciju koja generiše dodatne administrativne prepreke i prepreke za članove te zajednice. Konačno, jezička udaljenost između albanske i srpske zajednice neprekidno raste, a mlađi pripadnici obe zajednice vrlo retko poznaju jezik durgoga. To će stvoriti sve teži teret za institucije i dodatno će otežati zapošljavanje kompetentnih prevodilaca i tumača, te će poslužiti za produbljivanje etničkih podela.

Vlada Kosova treba da uloži napore da podstakne dvojezičnost, ne samo kroz primenu Zakona o upotrebi jezika, već i kroz i uspostavljanje novih programa čiji je cilj obuka nove generacije kompetentnih prevodilaca i tumača (npr. osnivanjem Odeljenja za balkanologiju na Filološkom fakultetu u Prištini). Budući da će proces obrazovanja i regrutovanja osoblja zahtevati određeni period, neophodno je da ga podrže sve relevantne institucije, na osnovu prethodne procene institucionalnih potreba i kapaciteta.

Vlada bi trebalo da radi na sveobuhvatnom identifikovanju najslabijih područja u pogledu primene dvojezičnog zakonodavstva.

To bi podrazumevalo proveru kvaliteta prevoda koje pružaju institucije i vladine agencije, nakon čega se može sastaviti plan realizacije koji će sadržati korake koje treba preduzeti za jačanje dvojezičnosti.

Vlada bi trebalo da ojača svoju saradnju i kontakt sa medijima na srpskom jeziku na Kosovu pružanjem prevoda/tumačenja tokom konferencija za štampu i obezbedi da komunikacija i saopštenja za javnost budu odmah dostupni na srpskom jeziku.

Olakšati proces povratka

Tokom prošle godine samo 273 osobe vratile su se na Kosovo u okviru procesa povratka. Sve manji broj pripadnika nevećinskih zajednica koji su se vratili na Kosovo u poslednjih nekoliko godina pokazuje da postoji ozbiljan nedostatak interesa kod institucija na centralnom nivou da efikasno olakšaju proces povratka. Iako je trenutna pandemija značajno doprinela smanjenju broja povratnika tokom 2020. godine, postoji nekoliko ključnih faktora koji su obeshrabrili izbeglice da odluče da se vrate u svoja rodna mesta:

- ▶ nesigurno i nepoželjno okruženje, posebno u zapadnom delu Kosova,
- ▶ odsustvo institucionalne podrške u procesu povratka,
- ▶ nedostatak ekonomskog i socijalnog potencijala za povratnike,
- ▶ nedostatak podrške u procesu reintegracije,

- ▶ nedostatak lokalnog dijaloga između povratnika i ostalih članova lokalnih zajednica,
- ▶ uzurpirana imovina (lokalno pravosuđe ne reaguje efikasno na potrebe povratnika).

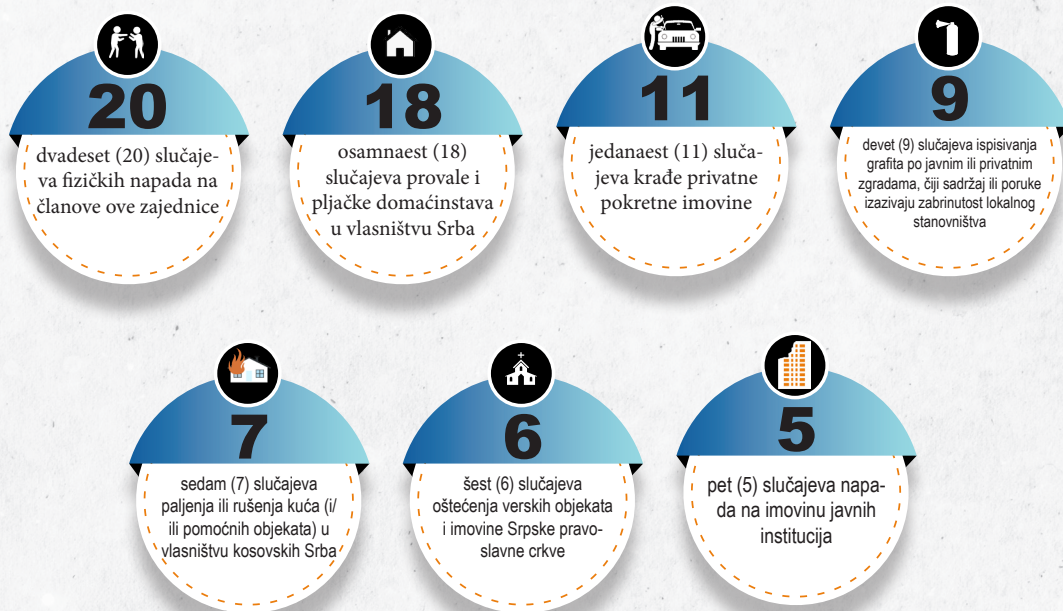
Ovde treba napomenuti da je Ministarstvo za zajednice i povratak uložilo značajne napore u pružanju pomoći izbeglicama u procesu povratka, što je u određenoj meri doprinelo ukupnom procesu povratka. Ipak, činjenica da nije postojala šira institucionalna i politička podrška procesu povratka drugih institucija na centralnom nivou dokazuje da je ukupan proces ozbiljno ugrožen. Štaviše, fokus je pretežno bio na povratku stanovnika u ruralna područja, a ne u urbane centre, iako je veliki broj kosovskih Srba raseljen iz gradova na Kosovu.

- 1 Zvanično podrži proces povratka i preduzme konkretne korake podizanjem svesti među građanima o važnosti procesa i preporučivanjem institucijama na lokalnom nivou da proaktivnije pružaju podršku povratnicima.
- 2 Poboljša sveukupnu bezbednost u oblastima sa značajnim brojem povratnika (uglavnom zapadno Kosovo).
- 3 Podrži pravosudne institucije i lokalne kancelarije za zajednice nuđenjem dodatnog osoblja (poput prevodilaca i pravnika) i logističke pomoći na opštinskom nivou.
- 4 Vlada bi trebalo da preduzme korake kako bi olakšala postupak potraživanja imovine koja je uzurpirana ili nezakonito zauzeta.
- 5 Više saraduje sa međunarodnim misijama prisutnim na Kosovu, koje direktno podržavaju proces povratka.
- 6 Otvori nove puteve za povratak raseljenih lica u urbana područja, kao što su Priština, Prizren, Peć, Gnjilane, Južna Mitrovica, Lipljan i Uroševac.

Negovati osećaj sigurnosti

Početak pandemije i uvođenjem ograničenja kretanja unutar Kosova, incidenti koji su ciljali pripadnike zajednice kosovskih Srba, posledično su intenzivirani. Prema detaljnim istraživačkim i nadzornim aktivnostima koje je tokom 2020. godine sproveo NVO AKTIV, ukupno je uočeno 76 slučajeva koji su se dogodili u opštinama na Kosovu sa većinskim srpskim stanovništvom (južno od reke Ibar) i područjima naseljenim značajnim procentom članova ove zajednice (enklave opština sa srpskom većinom). Ovi incidenti su se značajno razlikovali po prirodi, obimu i geografskom području, ali se mogu podeliti u sledeće opšte kategorije:

Ova dela su počinjena u devetnaest (19) opština širom Kosova. Ono što je važno istaći je da su gore navedeni incidenti predstavljeni ne prejudicirajući njihovu prirodu, odnosno motiv počinitelja. Činjenica da su se incidenti dogodili u područjima u kojima žive pripadnici zajednice kosovskih Srba ne karakteriše ih kao motivisane etničkom ili verskom netrpeljivošću. Takođe, važno je istaći da broj incidenata nije konačan i da ne uključuje slučajeve verbalnog uznemiravanja (koji se često ne prijavljuju nadležnim vlastima,

što predstavlja izazov za njihovo mapiranje). Zajednički imenitelji incidenata koje je NVO AKTIV registrovao tokom 2020. godine su odsustvo javne osude od strane zvaničnika institucija na centralnom nivou, nemogućnost pravosudnih institucija i institucija za sprovođenje zakona da blagovremeno reaguju, pronađu i procesuiraju počinioce i neznatan broj rešenih slučajeva. Štaviše, postojao je prevladavajući nedostatak interesa i odsustvo izveštavanja o incidentima od strane medija (kako javnih tako i privatnih), koji svoj sadržaj objavljuju na albanskom jeziku.

Uzimajući ovo u obzir, Vlada bi u budućnosti trebalo da razmotri:

- ▶ Da zvanično reaguje i osudi incidente i informiše širu javnost o osećaju nesigurnosti među stanovništvom kosovskih Srba (jedina institucija koja je na vreme i na adekvatan način skrenula pažnju javnosti na česte incidente, ali ih je i osudila, bilo je Ministarstvo za zajednice i povratak;
- ▶ Da sprovede istrage kršenja nekoliko zakona i postupaka koji osiguravaju ličnu sigurnost i nepovredivost privatnog vlasništva;
- ▶ Da istraži efikasnost i rezultate istraga preduzetih u vezi sa gore pomenutim incidentima;
- ▶ Da postavi određenog tužioca koji će se baviti incidentima koji se dešavaju u ruralnim, ugroženim i izolovanim zajednicama, što bi moglo usmeravati istrage i doprineti osećaju sigurnosti i osećaju da institucije odgovaraju na lokalne potrebe;
- ▶ Da osigura da pitanje lične i kolektivne bezbednosti bude tema tokom procesa dijaloga.

Analiza manjinskih kvota

Kosovski zakon o državnoj službi izričito kaže da 10% zaposlenih u institucijama na centralnom nivou treba da budu pripadnici nevećinskih zajednica. Zbog nedostatka sveobuhvatnih istraživanja rađenih u poslednjoj deceniji, još uvek nije poznato u kojoj meri se ovo prati i poštuje u praksi. Dokazi iz prakse sugerišu da to nije slučaj, sto-

- 1▶ Pokretanje mapiranja trenutnog zaposlenja pripadnika nevećinskih zajednica u institucijama na centralnom nivou.
- 2▶ Predstavljanje rezultata mapiranja široj javnosti.
- 3▶ Predlaganje niza preporuka usmerenih na povećanje zaposlenosti pripadnika kosovskih Srba i drugih nevećinskih zajednica, kako je navedeno u Zakonu.

Zaštita slobode kretanja

Iako su mnoga pitanja vezana za slobodu kretanja u zajednicama kosovskih Srba rešena (posebno nakon uvođenja tehničkih sporazuma potpisanih u Briselu), još uvek postoji nekoliko prepreka sa kojima se ova zajednica suočava. Pitanje valjanosti srpskih pasoša (izdatih od strane Koordinacione uprave) za međunarodna putovanja na i sa Kosova i dalje ostaje uglavnom nerešeno, bez inicijativa od strane institucija na centralnom nivou da se makar pozabave ovim pitanjem. Vlasnici ovih pasoša smatraju da im je sloboda kretanja i pristup zoni Šengena često ograničena.

S druge strane, novi postupak koji je izdalo Ministarstvo unutrašnjih poslova obavezuje vlasnike vozila koja koriste KS registraciju da ih, po isteku, zamene sa RKS registracijama. Ne samo kosovski Srbi, već i kosovski Albanci i druge zajednice već su primetili da je njihovo kretanje između Kosova i Srbije ugroženo (uglavnom zbog nemogućnosti da napuste Kosovo sa

privrtemenim probnim registarskim tablicama). Štaviše, ova odluka je uvedena bez direktnih konsultacija sa širom javnošću ili stručnjacima, čime su vlasnici KS registarskih tablica ostavljeni pred svršen čin.

Da bi se pozabavila ovim pitanjima, Vlada treba da uzme u obzir sledeće preporuke:

1

Ministarstvo unutrašnjih poslova Kosova trebalo bi da ukine odluku o zameni registarskih tablica do kraja perioda važenja sporazuma iz Brisela (14. septembar 2021).

2

Institucije na centralnom nivou treba da sarađuju sa lokalnim institucijama u opštinama sa srpskom većinom, međunarodnom zajednicom i Beogradom kako bi postigle ad hoc rešenje pitanja pasoša koje je izdala Koordinaciona uprava. S tim u vezi, Ministarstvo unutrašnjih poslova trebalo bi da razjasni (i/ili ozakoni) svoje stavove i prakse kako bi okončalo pravni vakuum u kojem se nalaze mnogi kosovski Srbi.

Dati prioritet javnom zdravstvu

Pitanje nabavke vakcina za građane Kosova bilo je teško. Uprkos napretku postignutim u Srbiji, Kosovo ozbiljno zaostaje u pogledu svoje sposobnosti da nabavi i distribuira doze vakcine protiv COVID-19. Kosovo je odbilo ponudu Srbije za isporuku doza i nadalje blokiralo uvoz doza koje su išle ka zajednicama kosovskih Srba. Ovo se može videti kao propuštena prilika za povećanu saradnju između Kosova i srpskih institucija, jer bi omogućavanje Srbiji da donira vakcine ojačalo veze i doprinelo procesima pomirenja i izgradnje mira.

ALB

Komuniteti Serb i Kosovës: Probleme të vjetra, mundësi të reja? Rekomandime për Qeverinë e Re dhe Listën Serbe

Hyrje

Zgjedhja e një qeverie të re mund të jetë burim i frikës për shumë, pasi votuesit presin të shohin nëse, kur dhe në çfarë mënyre, premtimet e fushatës do të përkthehen në politikë aktuale dhe në çfarë mase këto politika do të pasqyrojnë nevojat aktuale të qytetarëve. Kjo ndoshta është veçanërisht e vërtetë kur bëhet fjalë për pjesëtarët e komuniteteve jo-shumicë, të cilët shpesh e gjejnë veten në një pozitë kryesisht të dobët socio-ekonomike dhe politike.

Albin Kurti dhe partia e tij, Lëvizja Vetëvendosje korrën një fitore bindëse në zgjedhjet e mbajtura më 14 shkurt 2021 me pak më shumë se 50% të votave të popullit, gjë që ende nuk është arritur nga asnjë akter politik në Kosovë. I paralajmëruar nga shumë si një kapitull i ri në historinë politike të Kosovës, Kurti ka premtuar një qeveri që është më transparente dhe më e përgjegjshme, si dhe një nivel më të lartë të investimeve në programe sociale dhe zhvillim ekonomik. Përveç kësaj, ai gjithashtu la të kuptohet se synon të riformulojë plotësisht procesin e dialogut Kosovë-Serbi dhe të adaptojë një qasje të re në marrëdhëniet midis qeverisë qendrore dhe komunitetit serb të Kosovës. Ndonëse marrëdhëniet ndëretnike në fushatën e Kurtit dhe Vetëvendosjes nuk kishin një gur themel, në ciklet e mëparshme zgjedhore Kurti bëri uvertura për komunitetin serb të Kosovës, kur propozoi 'dialog të drejtpërdrejtë' pa Beogradin si ndërmjetës. Në këtë kuptim, gatishmëria e Kurtit për të vendosur kontakt me serbët e Kosovës mund të shihet si një mundësi, megjithëse disi e ngarkuar me rrezik, pasi ai gjithashtu më parë ka shprehur opinione që tregonin një ndjenjë të mërzis për fushëvëprimin e të drejtave të dhëna serbëve brenda

kornizave ligjore dhe kushtetuese të Kosovës.

Me konsolidimin e qeverisë së re, lind një mundësi për fillimin e përpjekjeve të reja në dialogun e brendshëm dhe për rishikimin e natyrës së marrëdhënieve midis serbëve dhe institucioneve dhe autoriteteve qeverisëse të nivelit qendror. Kjo nuk është çështje e integritit të zakonshëm, por krijimit të një klime politike që i përgjigjet nevojave të komunitetit dhe respekton të drejtat e garantuara me ligj, qoftë në nivelin lokal apo në atë qendror. Ky punim do të paraqesë një sërë rekomandimesh që synojnë ta arrijnë pikërisht atë, dhe të hedh baza ose ndoshta një themel mbi të cilin mund të ndërtohen përpjekjet e ardhshme të dialogut. Këto rekomandime janë formuluar që të jenë praktike dhe të ofrojnë zgjidhje të vlefshme për problemet me të cilat përballet aktualisht komuniteti serb i Kosovës. Sugjerohet që administrata e re t'i marrë në konsideratë si duhet dhe t'i shohë ato jo si kritika, por më tepër si një përpjekje konstruktive për të adresuar në mënyrë gjithëpërfshirëse shumë sfida institucionale dhe socio-ekonomike që prekin aktualisht serbët në Kosovë.

Mos e hidhni poshtë Asociacionin e Komunave me Shumicë Serbe....

Sipas dispozitave të Marrëveshjes së Brukselit, qeveria e Kosovës është e detyruar të lehtësojë formimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (futnotë). Edhe pse kjo doli të jetë një pikë mosmarrëveshjeje, si për shkak të implikimeve të pretenduara të tij për sovranitetin e Kosovës, ashtu edhe për një debat të vazhdueshëm mbi formën e tij përfundimtare dhe diapazonin e pushtetit/autoritetit, është fakt që A/BKSHS ka një potencial të madh për të zbutur shumë shqetësime të pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në lidhje me mbrojtjen e të drejtave të tyre ligjore dhe kushtetuese në Kosovë dhe për të siguruar më mirë mirëqenien e tyre. Për më tepër, A/BKSHS duhet të shihet si një mjet për konsolidimin e rendit dhe ligjit sesa diçka që paraqet kërcënim për integritetin e brendshëm të Kosovës.

1 E para dhe më e rëndësishmja, A/BKSHS është një mundësi e shkëlqyeshme për të hapur kanale të reja të dialogut dhe komunikimit komunikimit jo vetëm midis autoriteteve të nivelit qendror dhe komunitetit serb të Kosovës, por gjithashtu një mënyrë për të përfshirë pjesët më të izoluar dhe më të cenueshme të popullsisë, siç janë të kthyerit dhe ata që jetojnë në Kosovën perëndimore. Qeveria e Kosovës duhet të fillojë një proces të konsultimeve në lidhje me formimin e A/BKSHS, i cili përfshinë akterë politikë, aktivistë dhe organizata joqeveritare nga komuniteti serb.

2 Përveç dhjetë komunave tashmë ekzistuese me shumicë serbe, qeveria mund të konsiderojë formimin e një komune të re, e cila do të rrisë ndjeshëm mbrojtjen institucionale të të drejtave të serbëve të Kosovës. Në atë drejtim, themelim i mundshëm i komunës së Plemetit-Prelluzhës do të konsolidonte komunitetet serbe që jetojnë në dhe përreth komunave të Vushtrisë dhe Obiliqit. Komuna e sapoformuar do të përfshijë gjithashtu fshatrat Gracë, Babimoc dhe Caravodicë.

3 Qeveria duhet të bëjë përpjekje për të artikuluar më mirë A/BKSHS-në tek shumica shqiptare, që mund të shërbejë për të zbutur frikën dhe shqetësimet se Asociacioni paraqet një kërcënim për integritetin territorial. Kjo duhet të përfshijë largim nga retorika e sjellshme që u dëgjua kur Kryeministri Kurti po debatonte me Veton Surroi dhe kur komentoi se A/BKSHS do të ishte 'monoetnike', gjë që nuk do jetë, veçanërisht duke marrë parasysh praninë e shqiptarëve të Kosovës, boshnjakëve dhe komuniteteve RAE në komunat në fjalë. Shembulli më i mirë i një argumenti të tillë mund të gjendet në të ashtuquajturin 'argumenti srpska' që në fakt është një formë e politikës së koduar 'dog-whistle politics'; përdorimi i gjuhës së koduar që mbështetet jo nga argumente racionale, por më tepër nga thirrjet emocionale të narracioneve nacionaliste që në realitet nuk kanë një bazë. Akterët politikë duhet të ndërmarrin hapa për të prezantuar A/BKSHS-në para publikut më të gjerë në një dritë më pozitive, dhe si diçka nga e cila mund të përfitojnë të gjitha komunitetet në Kosovë. Kjo mund të marrë formën e një fushate të informimit publik.

Të sigurohet qasje e barabartë në ndihmë ekonomike

Sigurimi i shërbimeve sociale dhe shërbimeve të tjera publike (mirëqenies, kujdesit shëndetësor, arsimit, etj.) në mjediset e banuara nga komuniteti serb u përball me shumë sfida dhe u trajtua kryesisht nga institucionet që veprojnë nën kornizat ligjore dhe financiare të Republikës së Serbisë. Pandemia krijoi një situatë që tensionoi ofruesit e shërbimeve dhe krijoi kushte në të cilat ata që ishin tashmë të cenueshëm iu ekspozuan përkeqësimit të statusit të tyre socio-ekonomik. Si pasojë, dinamika lokale u ndryshua në atë masë sa që, për herë të parë, serbët e Kosovës kërkuan ndihmë ekonomike ose sociale nga qeveria e Kosovës në numra që nuk ishin parë më parë kur pakja prej 15 masash lehtësuese ('15 masa')

u prezantuan nga qeveria e parë Kurti. Shumë pjesëtarë të serbëve të Kosovës dhe komuniteteve të tjera jo-shumicë u përballen me vështirësi në qasjen dhe marrjen e kësaj ndihme, kryesisht për shkak të mungesës së informacionit të mjaftueshëm në gjuhët e tyre. Qeveria duhet të punojë në lehtësimin e qasjes në shërbime sociale dhe masa të lehtësimit ekonomik brenda komunitetit serb të Kosovës, gjë e cila mund të adresojë vështirësitë ekonomike afatshkurtra dhe gjithashtu të hap dyert për përdorim më të gjerë dhe më të përhapur të sistemit të mirëqenies dhe mekanizmave mbrojtës nga pjesëtarët e grupeve të cenueshme brenda komunitetit.

1 Qeveria e Kosovës duhet të punojë me institucionet e qeverisjes lokale dhe me organizatat joqeveritare për të shqyrtuar situatën më nga afër, për të identifikuar boshllëqet në ofrimin e shërbimeve sociale për dhe brenda komuniteteve jo-shumicë dhe t'i adresoj ato në një mënyrë gjithëpërfshirëse.

2 Qeveria e Kosovës duhet të sigurojë që çdo zgjerim i planifikuar i përfitimeve shoqërore dhe programeve që synojnë punësimin ekonomik të përfshijnë serbët e Kosovës dhe komunitetet e tjera jo-shumicë.

3 Të sigurohet që grupet e cenueshme, të tilla si komunitetet e të kthyerve dhe vendbanimet më të izoluar në perëndim të Kosovës, të mbulojnë dhe të përfshihen në ofrimin e shërbimeve sociale, të kenë qasje të barabartë në përfitimet sociale dhe të jenë të informuar mirë në gjuhën e tyre amtare për çdo lehtësim ekonomik të qeverisë së re ose programeve të tjera të ngjashme.

Lehtësim i pengesave administrative

Serbët e Kosovës kanë raportuar probleme të shumta në qasje në dokumente personale të identifikimit dhe forma tjera të dokumenteve të sistemit kosovar. Kjo çështje është veçanërisht e theksuar në mesin

e komuniteteve më të cenueshme, të tilla si të kthyerit dhe ata që jetojnë në zona më të izoluar dhe me shërbime të pamjaftueshme. Ndonëse janë ndërmarrë hapa për ta zbutur këtë, përfshirë lëshimin e udhëzimeve

administrative nga Ministria e Punëve të Brendshme, shumë pjesëtarë të komunitetit serb, veçanërisht të kthyerit, akoma ballafaqohen me vështirësi në marrjen e dokumenteve të ndryshme personale. Si rrjedhojë shumë banorë gjenden në një zonë ligjore gri, që negativisht ndikon në lirinë e tyre të lëvizjes, perspektivat e punësimit dhe aspekte të tjera të jetës së tyre të përditshme. Për më tepër, paraqet sfida për institucionet qeverisëse të nivelit qendror, duke marrë parasysh që numri i madh i banorëve pa dokumentacion të duhur është diçka që duhet të shqetësojë çdo qeveri. Së fundmi, nga serbët e Kosovës dhe banorët e tjerë jo-shumicë të Kosovës (të tillë si boshnjakët) janë raportuar shumë raste të letërnjoftimeve dhe pasaportave të lëshuara me emra dhe/ose vendbanime/vendlindje të

1 Qeveria e Kosovës duhet të zotohet qartë dhe publikisht që do të punoj me serbët e Kosovës dhe komunitetet e tjera jo-shumicë në adresimin e këtyre problemeve në mënyrë holistike dhe gjithëpërfshirëse. Kjo duhet të përfshijë konsultime me organizatat e shoqërisë civile, organizatat e ndihmës juridike si dhe Institucionin e Avokatit të Popullit. Ata duhet të sigurojnë:

a) Një udhërrëfyes për të siguruar që të gjithë të prekurit nga këto probleme do të marrin dokumente personale dhe/ose dokumente të tjera.

2 Qeveria e Kosovës, në konsultim me organizata joqeveritare dhe organe të tilla si Institucioni i Avokati i Popullit, të ndërmerr hapa konkretë për sqarimin dhe thjeshtimin e procedurave, duke përfshirë udhëzimet e përhershme administrative që lejojnë institucionet përkatëse të pranojnë dokumentet e lëshuara nga institucionet 'paralele' serbe si dëshmi e lindjes dhe/ose vendbanimit në Kosovë.

3 Qeveria e Kosovës duhet të lansoj fushata publike drejtuar popullatës së përgjithshme për ta informuar rreth të drejtave brenda sistemit, specifikën e procedurave burokratike dhe cilat dokumente janë të pranueshme.

Lansimi i procesit të dialogut të brendshëm

Nevojat, pikëpamjet dhe interesat e komuniteteve lokale shpesh janë lënë mënjanë në diskutime të nivelit të lartë politik, duke krijuar një ndjenjë se ato janë lënë buzë rruge. Kjo është veçanërisht e vërtetë për komunitetin serb të Kosovës jashtë katër komunave veriore, i cili shpesh nuk përfshihet në mundësitë financiare dhe iniciativat e shoqërisë civile dhe i cili në përgjithësi vuan nga një sërë disavantazhesh për shkak të vendndodhjes gjeografike. Një dialog i brendshëm do të hapte rrugën për trajtim më të barabartë të komuniteteve në gjithë Kosovën duke u dhënë atyre mundësinë për t'u ankuar dhe për të kërkuar mbështetje institucionale për adresimin e

1 Më shumë përpjekje duhet të bëhen për fillimin e dialogut të drejtpërdrejtë midis komuniteteve lokale në nivelin mikro rreth çështjeve me karakter lokal. Qëllimi kryesor i një përpjekjeje të tillë duhet të jetë i drejtuar në proceset e ndërtimit të paqes dhe pajtimit. Këto lloj iniciativash mund dhe duhet të mbështeten nga qeveria lokale dhe qendrore.

2 Autoritetet lokale duhet të marrin në konsideratë inicimin e tryezave formale ose joformale që do të përfshinin përfaqësues të komuniteteve të ndryshme, qëllimi i të cilave do të ishte tejkalimi i çështjeve që rëndojnë komunitetet lokale, që përndryshe nuk merren parasysh nga institucionet përkatëse.

Bëjeni Kosovën vërtet dygjuhëshe

Çështja e të drejtave gjuhësore ka qenë një çështje që vazhdimisht ka shqetësuar institucionet e Kosovës, të cilave, për të zbatuar dhe respektuar plotësisht dispozitat e përcaktuara në Ligjin për Përdorimin e Gjuhëve ose u mungojnë burimet ose vullneti politik. Ndonëse pandemia COVID-19 përkeqësoi mungesën e mëparshme të kapaciteteve dygjuhëshe, siç u demonstrua nga mungesa e konsistencës në sigurimin e përkthimeve në gjuhën serbe të udhëzimeve, urdhrave dhe komunikatave tjera të qeverisë, problemi është sistematik që ekzistonte shumë para marsit 2020. Fakti që qasja në informacion dhe shërbime në gjuhën serbe shpesh mund të jetë e vështirë i vendos serbët

e Kosovës në një disavantazh të theksuar që pengon aftësinë e tyre për të marrë pjesë në jetën institucionale dhe politike. Ky është një problem si për serbët e Kosovës, ashtu edhe për sistemin juridik dhe politik të Kosovës sepse është krijuar një situatë që shkakton pengesa dhe vështirësi administrative shtesë për pjesëtarët e atij komuniteti. Në fund, distanca gjuhësore midis komunitetit shqiptar dhe serb është në rritje të vazhdueshme, dhe të rinjtë e të dyja komuniteteve shumë rrallë njohin gjuhën tjetër. Kjo do të krijojë një barrë gjithnjë e më të rëndë për institucionet duke vështirësuar edhe më tej rekrutimin e përkthyesve dhe interpretëve kompetentë dhe duke thelluar ndarjen etnike.

1 Qeveria e Kosovës duhet të bëjë përpjekje për të nxitur dygjuhësinë, jo vetëm përmes zbatimit të Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve por gjithashtu përmes arsimit (mësimit të gjuhës) dhe krijimit të programeve të reja që synojnë trajnimin e një gjenerate të re të përkthyesve dhe interpretëve kompetentë (p.sh.], përmes themelimit të Departamentit të Ballkanologjisë në Fakultetin Filologjik në Prishtinë). Meqenëse procesi i edukimit dhe rekrutimit të personelit do të kërkojë një periudhë të caktuar, është thelbësore që të gjitha institucionet përkatëse ta mbështesin atë, bazuar në paravlerësimin e nevojave dhe kapaciteteve institucionale.

2 Qeveria duhet të punojë për të identifikuar, në një mënyrë gjithëpërfshirëse, mjediset më të dobëta për sa i përket zbatimit të Kjo do të përfshinte një shqyrtim të cilësisë së përkthimeve të ofruara nga institucionet dhe agjencitë qeveritare, pas së cilit mund të hartohet një 'udhërrëfyes' me hapat që duhen ndërmarrë për të forcuar dygjuhësinë.

3 Qeveria duhet të forcojë bashkëpunimin dhe komunikimin e tyre me mediat në gjuhën serbe në Kosovë duke siguruar përkthim/interpretim gjatë konferencave për shtyp, si dhe të sigurojë që komunikimi dhe komunikatat për shtyp të jenë të gatshme dhe menjëherë të disponueshme në gjuhën serbe.

Lehtësimi procesit të kthimit

Gjatë vitit të kaluar si pjesë e procesit të kthimit vetëm 273 individë janë kthyer në Kosovë. Numri në rënie i pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë të cilët janë kthyer në Kosovë në disa vitet e fundit tregon se ka një mungesë serioze të interesimit nga ana e institucioneve të nivelit qendror për të lehtësuar në mënyrë efektive procesin e kthimit. Megjithëse pandemia aktuale ka kontribuar në mënyrë të konsiderueshme në uljen e numrit të të kthyerve gjatë vitit 2020, ka disa faktorë kryesorë që i kanë dekurajuar refugjatët të vendosin të kthehen në vendbanimet e tyre:

- mjedisi i pasigurt dhe i padëshirueshëm, veçanërisht në pjesën perëndimore të Kosovës,
- mungesa e mbështetjes institucionale në procesin e kthimit,
- mungesa e potencialit ekonomik dhe social për të kthyerit,
- mungesa e mbështetjes në procesin e riintegritimit,
- mungesa e dialogut lokal midis të kthyerve dhe pjesëtarëve të komuniteteve tjera lokale pronat e uzurpuara (gjyqësori nuk u përgjigjet në mënyrë efektive nevojave të të kthyerve).

Duhet të theksohet se Ministria për Komunitete dhe Kthim ka bërë përpjekje thelbësore në sigurimin e asistencës dhe ofrimin e ndihmës për refugjatët gjatë procesit të kthimit, e cila, në një masë, ka kontribuar në procesin e përgjithshëm të kthimit. Sidoqoftë, fakti që nuk ka pasur një mbështetje më të gjerë institucionale dhe politike nga institucionet e tjera të nivelit qendror për procesin e kthimit dëshmon se procesi i përgjithshëm është rrezikuar rëndë. Për më tepër, fokusi ishte kryesisht në kthimin e banorëve në zonat rurale sesa në qendrat urbane, edhe pse një numër i madh i serbëve të Kosovës ishin zhvendosur nga qytetet e Kosovës.

Për të adresuar çështjet e lartpërmendura, Qeveria duhet të marrë parasysh që:

- 1 Zyrtarisht të mbështes procesin e kthimit dhe të ndërmer hapa konkretë duke rritur ndërgjegjësimin e qytetarëve për rëndësinë e procesit dhe duke rekomanduar institucionet e nivelit lokal të jenë më proaktive në mbështetjen e të kthyerve.
- 2 Të përmirësoj sigurinë e përgjithshme në zonat me numër të konsiderueshëm të të kthyerve (kryesisht në pjesën e Kosovës perëndimore).
- 3 Të mbështes institucionet gjyqësore dhe zyrat lokale për komunitete duke ofruar staf shtesë (siç janë përkthyesit dhe juristët) dhe ndihmë logjistike në nivel lokal.
- 4 Qeveria duhet të ndërmarrë hapa për të lehtësuar procesin e parashtrimin të kërkesave për pronat e uzurpuara ose pushtuara në mënyrë të paligjshme.
- 5 Më shumë të bashkëpunoj me misionet ndërkombëtare të pranishme në Kosovë, të cilat mbështesin drejtpërdrejt procesin e kthimit.
- 6 Hapë rrugë të reja për të kthyerit në zonat urbane, të tilla si Prishtina, Prizreni, Peja, Gjiçani, Mitrovica e Jugut, Lipjani dhe Ferizaj.

Nxitja e ndjenjës së sigurisë

Me fillimin e pandemisë dhe kufizimin e lëvizjes brenda Kosovës, si pasojë incidentet që shënjestruan pjesëtarët e komunitetit serb të Kosovës u intensifikuan. Sipas një hulumtimi më të detajuar dhe aktiviteteve monitoruese të realizuara gjatë vitit 2020 nga OJQ AKTIV, gjithsej 76 incidente ndodhën në komunat me shumicë serbe të Kosovës (në jug të lumit Ibër) dhe zonat e banuara nga një përqindje e konsiderueshme e pjesëtarëve të këtij komuniteti (enklavat jashtë komunave me shumicë serbe). Këto incidente ndryshonin ndjeshëm për nga natyra, fushëveprimi dhe zona gjeografike, por mund të ndahen në kategoritë e mëposhtme të përgjithshme:

Këto vepra janë kryer në nëntëmbëdhjetë (19) komuna të Kosovës. Ajo që është e rëndësishme të theksohet është se incidentet e listuara më sipër janë paraqitur pa paragjykuar natyrën e tyre, pra, motivin e kryesve. Fakti që incidentet kanë ndodhur në zonat e banuara nga pjesëtarë të komunitetit serb të Kosovës nuk i karakterizon ato si të motivuara nga intoleranca etnike ose fetare. Gjithashtu, është e rëndësishme të theksohet se numri i incidenteve nuk është përfundimtar, dhe se nuk përfshin raste të ngacmimeve verbale (të cilat shpesh nuk raportohen tek autoritetet përkatëse,

duke e bërë kështu sfiduese hartëzimin e tyre). Emëruesit e përbashkët të incidenteve të regjistruara gjatë vitit 2020 nga OJQ AKTIV janë mungesa e dënimit publik nga ana e zyrtarëve të institucioneve të nivelit qendror, paaftësia e institucioneve gjyqësore dhe të zbatimit të ligjit për të reaguar në kohën e duhur, për të gjetur dhe ndjekur penalisht kryesit dhe numri i parëndësishëm i rasteve të zgjidhura. Për më tepër, kishte një mungesë mbizotëruese të interesit dhe raportimit për incidentet nga ana e mediave (si publike dhe private), që publikojnë përmbajtjen e tyre në gjuhën shqipe.

Duke marrë parasysh këtë, Qeveria duhet, në të ardhmen, të konsiderojë:

- ▶ Reagimin zyrtar dhe dënimin e incidenteve dhe informimin e publikut të gjerë mbi ndjenjën e pasigurisë të pranishme tek popullata serbe e Kosovës (institucioni i vetëm që tërhoqi vëmendjen e publikut ndaj incidenteve të shpeshta në kohë dhe në mënyrë adekuate, por gjithashtu i
- ▶ Hetimin e shkeljes së disa ligjeve dhe procedurave që sigurojnë siguri individuale dhe pa-prekshmëri të pronës private.
- ▶ Shqyrtimin e efikasitetit dhe rezultateve të hetimeve të ndërmarra në lidhje me incidentet e lartpërmendura.
- ▶ Caktimin e një prokurori specifik për t'u marrë me incidentet që ndodhin në komunitetet rurale, të cenueshme dhe të izoluara, i cili mund të udhëheq hetimet dhe të kontribuojë si në ndjenjën e sigurisë ashtu edhe në ndjenjën se institucionet janë të përgjegjshme ndaj nevojave lokale.
- ▶ Të sigurohet që çështja e sigurisë personale dhe kolektive është çështje e procesit të dialogut.

Vlerësimi i kuotës së minoriteteve

Ligji për Shërbimin Civil të Kosovës shprehimisht thotë që 10% e të punësuarve në institucionet e nivelit qendror duhet të jenë nga pjesëtarët e komuniteteve jo-shumicë. Për shkak të mungesës së hulumtimeve gjithëpërfshirëse të realizuara në dekadën e fundit, është ende e panjohur deri në çfarë mase ndiqet dhe respektohet kjo në praktikë. Dëshmitë anekdotale sugjerojnë se nuk është, prandaj, Qeveria e sapoformuar duhet të marrë në konsideratë:

- ▶ Inicimin e hartëzimit të punësimit aktual të pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë brenda institucioneve të nivelit qendror.
- ▶ Prezantimin e rezultateve të hartëzimit për publikun e gjerë.
- ▶ Propozimin e një sërë rekomandimesh të drejtuara në rritjen e punësimit të pjesëtarëve të serbëve të Kosovës dhe komuniteteve të tjera jo-shumicë, siç përcaktohet me Ligj.

Mbrojtja e lirisë së lëvizjes

Megjithëse shumë prej çështjeve në lidhje me lirinë e lëvizjes të komunitetit serb të Kosovës janë zgjidhur (sidomos pas nënshkrimit të marrëveshjeve teknike në Bruksel), ka ende disa pengesa me të cilat përballet ky komunitet. Çështja e vlefshmërisë së pasaportave serbe (lëshuar nga Administrata Koordinuese, srb. Koordinaciona uprava) për udhëtime ndërkombëtare nga dhe në Kosovë mbetet kryesisht e pazgjidhur, pa asnjë iniciativë të ndërmarrë nga institucionet e nivelit qendror për të paktën, adresimin e kësaj çështje. Mbjatësit e këtyre pasaportave konstatojnë se liria e tyre e lëvizjes dhe në të vërtetë hyrja në zonën Shengen shpesh është e kufizuar.

Nga ana tjetër, procedura e re e lëshuar nga Ministria e Punëve të Brendshme që detyron pronarët e automjeteve që përdorin targat KS, pas skadimit të tyre, t'i zëvendësojnë ato me targat RKS. Jo vetëm serbët e Kosovës, por edhe shqiptarët e Kosovës dhe komunitetet e tjera kanë parë tashmë që lëvizja e tyre midis

Kosovës dhe Serbisë është e cenuar (kryesisht për shkak të pamundësisë së largimit nga Kosova pa targa të përkohshme provuese). Për më tepër, ky vendim u zbatua në mungesë të konsultimit me publikun e gjerë dhe profesional, dhe pronarët e targave KS u sollën para aktit të kryer.

Për të adresuar këto çështje, Qeveria duhet të marrë parasysht rekomandimet e mëposhtme:

- 1 Ministria e Punëve të Brendshme të Kosovës duhet të shfuqizoj vendimin për zëvendësimin e targave deri në fund të periudhës së vlefshmërisë së marrëveshjes nga Brukseli (14 shtator 2021);
- 2 Institucionet e nivelit qendror duhet të punojnë me institucionet lokale në komunat me shumicë serbe, akterët ndërkombëtarë dhe Beogradin për të arritur një zgjidhje ad hoc për çështjen e pasaportave të lëshuara nga Administrata Koordinuese. Në atë drejtim, Ministria e Punëve të Brendshme duhet të qartësojë (dhe/ose nxjerr ligje për) pozicionet dhe praktikat e tyre për t'i dhënë fund paqartësisë ligjore në të cilën gjenden shumë serbë të Kosovës.

Prioritizimi i shëndetit publik

Çështja e marrjes së vaksinave për qytetarët e Kosovës është e vështirë. Përkundër progresit të bërë në Serbi, Kosova ka ngecur rëndë për sa i përket aftësisë së saj për të blerë dhe shpërndarë doza të vaksinës kundër COVID-19. Kosova refuzoi ofertën e Serbisë për të dërguar doza dhe për më tepër bllokoi importin e dozave për komunitetin serb të Kosovës. Kjo mund të shihet si një mundësi e humbur për bashkëpunim të shtuar ndërmjet institucioneve të Kosovës dhe Serbisë, pasi lejimi i Serbisë për të dhuruar vakcina do të kishte forcuar lidhjet dhe do të kontribuonte në proceset e pajtimit dhe ndërtimit të paqes.

